

Зайченко Н. І., кандидат педагогічних наук, докторант кафедри соціальної педагогіки та інформаційних технологій в освіті НУБіП України (м.Київ)

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ У ЧІЛІ (XX – ПОЧ. XXI СТ.)

У статті проаналізовано умови і процес організації соціального захисту дітей у Чілі (XX – поч. XXI ст.). Автор визначає складові соціального захисту дітей у сучасній Чілі. Знайшли відображення основні програми соціальної підтримки дітей в умовах бідності.

Ключові слова: соціальний захист, соціальна допомога, Національна служба у справах неповнолітніх, Національний план сприяння дитинству, соціальна програма подолання бідності.

В статті здійснюється аналіз умов і процесів організації соціальної зашити дітей в Чілі (XX – поч. XXI вв.). Автор визначає складові елементи соціальної зашити дітей в сучасній Чілі. Також наведено основні програми соціальної підтримки дітей в умовах бідності.

Ключевые слова: социальная защита, социальная помощь, Национальная служба по делам несовершеннолетних, Национальный план поддержки детства, социальная программа преодоления бедности.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціальний захист дитинства у суспільстві – одна з найважливіших складових соціальної політики держави і пріоритетний фактор сучасного розвитку цивілізації. Наприкінці XX – на початку XXI ст. соціальний захист дітей виступає необхідним інструментом протидії різним вразливостям у суспільстві, реалізації прав дітей і гарантії їх повноцінного особистісного розвитку. У Конвенції ООН про права дитини (1989 р.) відзначено, що “в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини; держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів” (ст. 3) [7].

Світ, який розвивається, зокрема латиноамериканський регіон, має обмежені можливості соціального захисту населення. Історичні умови соціально-економічного і суспільно-політичного розвитку країн Латинської Америки означили пізніші у порівнянні з розвинутими країнами процеси формування громадянського суспільства і становлення соціальних держав. І у розв'язанні проблеми соціальної підтримки дітей виявилися комплекс “залежності” від мір міжнародного співтовариства та

недостатність функціональних соціально-політичних механізмів допомоги дітям.

Проблема соціально-правового захисту дитинства у суспільстві знайшла відображення у дослідженнях багатьох іспаномовних авторів, з-поміж них – А.Палма дель Тесо *Angeles de Palma del Teso*, А.Пікорней Лукас *Antonia Picornell Lucas*, У.Мадарьяга Діас *Hugo Madariaga Diaz*, Х.Рохас Флорес *Jorge Rojas Flores*, М.Біскарра *Maria Vizcarra* та інші.

Мета статті – проаналізувати умови і процес організації соціального захисту дітей у Чілі (XX – поч. XXI ст.).

Організований соціальний захист дитинства – феномен нового часу з домінують правовою світоглядною системою цінностей. Він призначений долати перешкоди на шляху реалізації прав і свобод дитини, відстоювати її інтереси у суспільстві як пріоритетної соціальної групи, допомагати її становленню як особистості і індивідуальності, формувати колективне уявлення і громадянську позицію соціуму про відповідальність за дитинство і майбутнє та гуманне ставлення до дитини як духовний базис соціально-історичного поступу. Соціальний захист дитинства передбачає багаторівневе розв'язання проблем дітей, які опинилися у складних умовах виживання, і залучення різних соціальних суб'єктів до цього процесу; він охоплює правовий захист і вироблення нормативних документів, що визначають правове становище неповнолітніх, законодавче регулювання дитячої праці, установлення і удосконалення системи опіки дітей тощо; діяльність спеціалізованих соціальних служб з соціальної профілактики, соціальної реабілітації, соціального виховання

та ресоціалізації особистості дитини, яка зіткнулася з нездоланими життєвими обставинами і потребує сторонньої допомоги; соціально-педагогічну інтервенцію громади і активізацію зусиль спільноти з організації сприятливих умов для життєдіяльності дітей і молоді, з попередження і подолання аномальних проявів поведінки неповнолітніх, з заохочення творчості талановитої молоді та інше.

За визначенням ЮНІСЕФ, існує вісім ключових елементів захисту дитинства, а саме: - традиції, звичаї країни; - зобов'язання влади поважати, сприяти, здійснювати опіку дітей; - відкрите обговорення питань відносно захисту дитинства; - вироблення і запровадження законодавства про опіку дітей у країні; - здатність людей, які опікуються дітьми, створювати умови для їх догляду і захисту; - виховання, освіта і участь дітей; - соціальний контроль щодо захисту дитинства; - створення служб з соціальної підтримки дітей [2, с. 50].

Соціальний захист дитинства є історично (закономірно) вироблений механізм досягнення соціального включення дитини у структури і процеси суспільного буття, який відображає соціальний гуманізм у гранях ставлення і самовідданості старшого покоління до молодшого, слугує елементом соціальної солідарності і не зведеної до сьогодення консолідованості суспільства, орієнтує витворення нової соціальної реальності як більш складної форми прояву поступу людства.

Організація соціального захисту дітей у Чілі здійснювалася у контексті становлення національної системи соціального захисту населення, витоки якої сягають 1920-х років і пов'язані із запровадженням обов'язкових соціальних виплат для робітників. За наступні півстоліття у країні було запроваджено 35 видів соціальних виплат і 150 різних режимів соціальної допомоги.

Чілі – одна з перших у латиноамериканському регіоні вдалася до універсалізації охорони здоров'я і запровадження початкової освіти (Органічний закон про початкове навчання 1860 р.). Утворена 1832 р. Центральна хунта благочинності упорядковувала діяльність благочинних установ і визначала політику благочинної діяльності у країні; нею були засновані кілька лікарень, будинок дітей-сиріт, притулок для людей похилого віку, психіатрична лікарня [3].

Опікунство дітей Сантьяго (утворено 1894 р.) протягом 15 років надало притулок

півтисячі дітям від 3 до 12 років, а до 1920 р. - вже 900 покинутим дітям і дітям-сиротам. Подібні Опікунства були відкриті наприкінці XIX ст. у містах Валпарайсо, Консепсьон, Талька [6, с. 229-230].

На початку XX ст. у Чілі діяли різні благочинні установи для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, наприклад, будинок-притулок у Сантьяго (1903 р.), сирітський будинок у Валпарайсо (1858 р.), Опікунство Сан Хосе, будинок св. Анни, будинок Долорес у Валпарайсо, притулок для дітей і сирітський будинок, школа-майстерня св. Вісенте де Поля у м. Консепсьон та інші [6, с. 233].

Після видання Цивільного кодексу Чілі у 1855 р., в якому визначалися права й обов'язки батьків, закон про протекцію беззахисних дітей 1912 р. вперше вносив зміни у справу опіки покинутих дітей і визначав можливості держави заперечувати права батьків у випадках бездоглядності дітей, але фактично виявився бездієвим. Закон № 4.447 про неповнолітніх 1928 р. визначав механізми опіки щодо дітей, які вчинили злочин, дітей, які потрапили у ситуації "ризик", а також встановлював повноваження Загальної Дирекції з протекції неповнолітніх як державного оперативного органу і запроваджував суди у справах неповнолітніх, наслідуючи північноамериканську і європейську модель юстиції.

У 1920-х роках за часів президентства А.Алессандрі було проголошено перші закони про соціальну підтримку робітників, зокрема закон № 4.054 про обов'язкове соціальне страхування робітників і закон № 4.055 про страхування від нещасних випадків на виробництві. Конституція Чілі 1925 р. гарантувала наступне: охорону праці, промисловості і робіт суспільного значення, особливо коли це стосується створення здорового житла та економічних умов життя, з тим щоб надати кожному жителю мінімум добробуту, здатного задовольнити його особисті потреби та потреби його родини; держава зобов'язана піклуватися про суспільну охорону здоров'я і гігієнічне благополуччя країни; щорічно виділяється певна грошова сума, достатня для підтримання державної служби охорони здоров'я (ст. 10) [4].

У 1920-х роках громадськістю було привернуто увагу до проблеми високої дитячої смертності у країні і необхідності підтримки здоров'я матерів і новонароджених. Було утворено "Установу

дитини” на кошти Каси обов’язкового страхування, влаштовані спеціальні “консульторії” у складі лікаря, медичної сестри і соціального візитера, які проводили медичне обстеження маленьких дітей, надавали поради матерям, здійснювали медичну і психологічну допомогу на дому. Починаючи з 1930-х років, соціально-медичне обслуговування за допомогою державних регламентів поширюється на дітей шкільного віку. Це зіграло важливу роль в істотному скороченні дитячої смертності – з показника 215 осіб на 1 тис. новонароджених у 1937 р. до 136 у 1950 р. [1, с. 10-11].

У 1927 р. вперше у декреті № 7500 було відзначено, що освітньо-виховна система має піклуватися про школи-притулки для бідних, хворих дітей, дітей, які мають фізичні фази, психічнохворих, з розумовою відсталістю (ст. 17). Під час освітньої реформи 1928 р. Інститут сліпих і глухонімих дітей (заснований 1889 р.) був перетворений на Школу для сліпих дітей і Школу для глухонімих дітей. Також у 1928 р. була заснована Спеціальна школа розвитку у Сантьяго для розумово відсталих дітей [6, с. 342-343].

На початку 1930-х років Товариство опіки дітей піклувалося про понад 800 дітей, майже половина з них були повними сиротами. З виповненням 12 років хлопчиків передавали до притулку Альберто Маккенні *el Hogar Alberto Mackenna* з метою продовження навчання. Існували й інші установи подібного типу. У квітні 1933 р. розпочав діяльність Сеттльмент № 1 на території Парку Коусиньо. Підпорядкований Загальній Дирекції благодійної діяльності та соціальної допомоги, він отримував підтримку Муніципалітету, Центральної хунти благодійності й Каси страхування робітників. Сеттльмент здебільшого піклувався про дітей дошкільного віку. Мав приміщення для ігрової діяльності, спортивне обладнання, бібліотеку. Також діяла секція соціальної роботи з сім’ями [6, с. 414].

З-поміж опікунських установ важливу роль у соціальному вихованні дітей справили окремі приватні заклади - притулок лорда Кочране *el Hogar Lord Cochrane*, притулок Санта Роса *el Hogar Santa Rosa* та державні - Національний будинок дитини, реформаторій та інші. Також до соціальної роботи з дітьми у важких життєвих умовах долучалися “захисники дитини” - волонтери.

У 1934 р. була утворена Рада захисту покинутої дитини у Сантьяго у складі сімох

членів – голови провінції Сантьяго, директора Національного будинку дитини, директора відомства охорони здоров’я, головного адміністратора Каси страхування робітників, керівника Притулку для дітей, які бродяжили, керівника Загальної Дирекції опіки неповнолітніх та особи, призначеної президентом Республіки. Рада мала виконувати різні функції, зокрема делегувала державну підтримку установам опіки дітей у країні, пропонувала законодавчі проекти і адміністративні засоби державної допомоги насамперед бідуючим дітям тощо [6, с. 416-417].

На початку 1940-х років з метою коректування адміністративного підпорядкування установ опіки дітей Міністерству юстиції вони були переведені до відання Міністерства благодійності. У жовтні 1942 р. до складу Загальної Дирекції опіки дітей і підлітків (PROTINFA) увійшли нещодавно створені Центральний департамент матері і дитини, Департамент добробуту матері і дитини, Департамент шкільної санітарії Сантьяго і провінцій, Загальна дирекція опіки неповнолітніх тощо. Загальна Дирекція опіки дітей і підлітків мала виконувати усі обов’язки надання соціальної допомоги від підтримки матері під час вигодовування дитини до досягнення дитиною повноліття, піклування про умови зростання і виховання дітей, розбудови інфраструктури консульторіїв, опікунських центрів, притулків, клінік, санаторіїв, будинків неповнолітніх тощо [6, с. 421-422].

У 1950-х роках було встановлено національну систему охорони здоров’я (закон № 10.383, 1952 р.), пенсійні виплати з інвалідності (закон № 10.475, 1952 р.), сімейні виплати (декрет № 245, 1953 р.) тощо. Зі створенням Національної служби охорони здоров’я Чілі у 1952 р. соціально-медична допомога призначалася не лише працюючим, але й членам їх родин, зокрема дітям до 15 років. У 1960 р. для вивчення проблем у сфері соціального захисту було утворено урядову комісію під проводом Х.Прага *Jorge Prat Echaurren*, результатом діяльності якої стало визнання багатьох суперечностей в існуючій структурі соціальної підтримки населення.

Закон про неповнолітніх, проголошений у 1967 р. за часів уряду Е.Фрея, вносив окремі зміни щодо інституціоналізації соціального захисту неповнолітніх, зокрема створення Національної ради неповнолітніх (CONAME), яка мала планувати, координувати, опікати, підтримувати установи захисту дітей у важких життєвих

ситуаціях, та Департаменту поліції неповнолітніх як окремого відділення карабінерів, що мав слідкувати за різними правопорушеннями неповнолітніх та їх попередженням [6, с. 510].

У 1970-80-х роках здійснювалася структурна трансформація соціального захисту у країні у напрямку корпоративістського режиму з найменшою участю держави у системі соціальної підтримки населення. Принцип субсидіарності держави закріплений у Конституції 1980 р. Ринкові реформи неоліберального характеру призвели до зміни соціальної сфери життя суспільства, держава майже повністю втратила свою протекціоністську роль у галузях трудових відносин, освіти, охорони здоров'я, соціальної допомоги, уступивши місце приватним фондам і децентралізованій системі управління, у системі соціального захисту населення на обмежену соціальну допомогу могли розраховувати лише найбідніші. Було запроваджено окремі неконтрибутивні соціальні програми, зокрема єдину сімейну субсидію (1981 р.) [1, с. 11].

У 1990-2000-х роках Чілі повертається до демократичного правління з відповідальністю влади за благополуччя і процвітання суспільства. Стратегія розв'язання соціальних проблем була визначена на засадах етики суспільної солідарності і взаємопідтримки, провідної ролі політичної еліти у справі досягнення рівності і соціальної інклюзії за допомогою експансивної соціальної політики. 14 серпня 1990 р. Чілі ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини. Був розроблений Національний план сприяння дитинству 1992-2000 рр., принципи Конвенції знайшли відображення також у наступному Плані спільної дії 2001-2010 рр. У Національному плані сприяння дитинству 1992-2000 рр. було накреслено 10 напрямів діяльності: дитячий розвиток і дошкільне виховання, початкова освіта, охорона здоров'я дітей та матерів, харчування, вживання наркотичних речовин, бездоглядні і покинуті діти, інвалідність, правопорушення і злочинність, водопостачання, проблема навколишнього середовища [6, с. 715].

У 1994 р. з метою впровадження плану була утворена мережа муніципальних дефенсорів дітей як складова Чілійської асоціації муніципалітетів, призначена для розв'язання проблем дітей на рівні місцевих громад. Також інструментом розвитку соціальної політики щодо дитинства на

локальному рівні виступали Національна фундація подолання бідності, ACHNU-PRODENI, які спільно з Національною службою неповнолітніх упроваджували проект "Мережі дітей та підлітків" (RIA) [5, с. 64-65].

У 1990-2000-х роках зазнало змін законодавство щодо окремих форм соціального захисту дитинства. Закон № 19.325 від 27 серпня 1994 р. про внутрішньосімейне насильство встановлює процедури і санкції відносно насильства у родині. Закон № 19.585 від 26 жовтня 1998 р. про походження являв модифікацію Цивільного кодексу відносно скасування дискримінації дітей, народжених поза шлюбом. Закон № 19.620 від 5 серпня 1999 р. у сучасних умовах встановлював нові нормативи про усиновлення (усиновлення дитини у Чілі регулюється законодавством з 1934 р.), зокрема будь-яке усиновлення визнавалося громадянським станом (ст. 1), запроваджував нові терміни – придатність і сприйнятливність усиновлення.

Закон № 20.084 від 7 грудня 2005 р. встановлював кримінальну відповідальність дітей 14-18 років та зберігав право на захист. У випадках засудження неповнолітніх покарання послаблювалися відповідно до спеціальної шкали санкцій, позбавлення волі визнавалося лише у важких випадках, у закритому і напівзакритому режимі [6, с. 721].

За часів уряду Р.Лагоса (2000 – 2006 рр.) накреслена програма боротьби з бідністю ("Солідарна Чілі", 2002 р.), спрямована на допомогу насамперед родині (225 тис. родин), передбачала комплексне підвищення якості життя найбідніших з бідних. Іншим важливим проектом стала освітня програма "Середня школа для усіх" ("Liceo para todos"), що передбачала забезпечення можливості отримання 12-річної освіти усіма дітьми країни, незалежно від рівня доходів батьків, покращення медичного догляду дітей-школярів, подолання відставання аграрних регіонів і підвищення культурного потенціалу та якості життя суспільства. Також була започаткована серія секторних програм, зокрема програма підтримки дітей "Чілі зростає з тобою", у рамках плану Універсальний доступ гарантій у сфері охорони здоров'я встановлено режим гарантій доступності, доцільності, якості тощо.

Соціальні виплати у системі соціального захисту дітей у Чілі диференційовані за двома групами: ті, що здійснюються на дітей у родині (сімейна виплата, єдина сімейна субсидія, виплата з інвалідності внаслідок

розумової відсталості), і допоміжні програми (наприклад, програма “Солідарна Чілі”, запроваджена у 2002 р., слугує допомогою в умовах екстремальної бідності).

У роки президентства М.Бачелет (2006 – 2010 рр.) політика спрямована на пошук оптимальних шляхів розв’язання соціально-економічних проблем у контексті світової кризи, на підвищення ефективності механізмів соціального захисту і подолання соціальної ексклюзії.

З 4,4 млн. дітей віком до 18 років 1 млн. (2011 р.) живе у вогнищах бідності. 27% дітей виховуються лише одним з батьків [1, с. 13].

На сучасному етапі розвитку чилійського суспільства соціальний захист дитинства включає три складові: спеціальний захист дітей, викликаний ситуаціями соціального ущемлення внаслідок зіткнення дитини з насильством, експлуатацією, покинутістю, бездоглядністю; захист підлітків, які вчинили злочини, правопорушення, з метою їх соціальної реінтеграції; соціальний захист, сфокусований на соціально-економічній вразливості внаслідок бідності і нерівності. Відносно першої складової у Чілі був розроблений законопроект про національний інтегральний соціальний захист дітей, але його систему допоки ще не впроваджено. Спеціальний захист підлітків-

правопорушників здійснює Національна служба неповнолітніх у складі Міністерства юстиції, діяльність якої сконцентрована на трьох напрямках, а саме: опіка дитини (тимчасове влаштування дитини, підтримка у родині), правовий захист (програми з попередження і виявлення поганого поведіння з дітьми, приміщення у родини з необхідною увагою до дитини) та ювенальна юстиція (центри ув’язнення, програми вільного супроводу, програми реінтеграції тощо). Стосовно третьої складової – відповідальність розподіляється між різними відомствами, зокрема Міністерством праці і соціального забезпечення, Міністерством соціального розвитку, Міністерством освіти, охорони здоров’я і житла [1, с. 49-50].

Висновки. Організація соціального захисту дітей у Чілі здійснювалася протягом XX – початку XXI ст. у складних умовах побудови громадянського суспільства на демократичних засадах, долання соціальної нерівності та бідності тощо. Визнання дитинства як пріоритетної групи суспільства у контексті соціально-політичної дії держави є ціннісно-прагматичним кроком і гуманно-цивілізаційною умовою досягнення соціального благоденства, духовного розквіту та історично-поступального примноження соціального капіталу народу Чілі.

Література

1. Staab, S. (2013) *Proteccion social para la infancia y la adolescencia en Chile*. – Santiago de Chile, Publicacion de las Naciones Unidas. – 78 p.
2. Amar Amar, J., Madariaga Orozco, C. *Proyectos sociales y cuidado a la infancia*. – Barranquilla, Universidad del Norte, 2008. – 247 p.
3. La seguridad social en Chile. - Електронний ресурс. – Режим доступу: [<http://www.educacionprevisional.cl/content/bin/MJGDd62Ki2/1.pdf>].
4. Конституція Чили 1925. – Електронний ресурс. – Режим доступу: [<http://worldconstitutions.ru/archives/688>].
5. Vizcarra, M.-B. *El desafio de la intervencion psicosocial en Chile: aportes desde la psicoeducacion*. – Santiago: RIL Editores, 2008. – 386 p.
6. Rojas Flores, J. *Historia de la infancia en el Chile republicano, 1810-2010*. – Valparaiso, Junta Nacional de Jardines Infantiles, 2010. – 834 p.
7. Конвенція про права дитини (20 листопада 1989 року). – Електронний ресурс. – Режим доступу: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_021].

Zaichenko N., doctorate

ARRANGEMENT OF SOCIAL DEFENSE OF CHILDREN IN CHILE (THE XX – THE BEGINNING OF XXI CENTURY)

The tendencies of development and conditions of arrangement of social defense of children in Chile (XX – the beginning of XXI century) have been analyzed in the article. The author defines the components of social defense of children in contemporary Chile. Also important programs of social aid for children in poverty hearths have been described in the article. It is grounded that arrangement of social defense of children in Chile was carried out during XX – the beginning of XXI century in the difficult conditions of construction of civil society on democratic principles, overcoming of social inequality and poverty. Recognition of children as a priority group of society assists in achievement of social welfare, spiritual bloom and to the increase of social capital of people in Chile.

Key words: social defense, social aid, National service in matters of minor, National plan of supporting children, social program of poverty overcoming.